

Mülkiyet Haklarının Güvence Altına Alınması: Piyasaların Temelleri*

Hernando de Soto** ile Söyleşi

Sunuş

1980'li yıllar, dünya çapındaki tüm ülkelerde ekonomik politikalarda reformların başlatılmasına ve iktisadi düşüncede büyük çaplı değişikliklerin ortaya çıkmasına tanıklık etti. Orta ve Doğu Avrupa'da temel ihtiyaç maddelerinde yaşanan kıtlık ve ekonomik durgunluk, sosyalizmin iflas etmiş olduğunu açıkça ortaya çıkardı. Afrika, Asya ve Güney Amerika'daki gelişmekte olan ülkelerde sosyalizm benzeri politikalar sonucu, işletmelerin devlet mülkiyetinde olması, piyasalara uygulanan sıkı düzenlemeler ve ekonomik izolasyon gibi politikalar, düzinelerce ümit vaat eden ekonomiyi henüz gelişme aşamasında boğdu. Her ne kadar sosyalist deney çökmüş ise de, hiç kimse ortaya çıkıp piyasa ekonomisine yönelmiş bir ekonomik reform paketi önermedi.

Peru'lu Hernando de Soto, bu konudaki ilk girişimi yapan kişi. 1986'da yayınladığı önemli bir yapıt olan *Diğer Yol* isimli kitabında de Soto, başkalarının farkedemediği, özel sektörün gelişmesinin önünü tıkayan engelleri açıkladı. De Soto, bu konudaki en önemli kilit engel olarak, kurumların zayıflığını öne sürdü. Bunlar; sözleşme hukuku, mali piyasalar ve saygın ve tarafsız adli sistemin varlığı gibi kurumlardı ve gelişmiş dünyada piyasa-

ların görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesini sağlıyorlardı. Ancak Peru gibi ülkeler bu kurumlardan yoksundu. Lima'yı ziyaret eden herhangi bir kişi bile mahalli ürünler için oluşturulan hareketli pazarların varlığına tanık olur, ancak, sağlam bir kurumsal çerçevenin eksik oluşu, mevcut ulusal girişimci potansiyelinin tümünün kullanılmasını imkansız kılmaktadır.

Bu kurumlar arasında, belki de en önemlisi olduğu halde, en az adından söz edileni ise mülkiyet haklarıdır. Eğer maliklerin mülkiyet hakları güven altında değilse, toprak, hisse senedi ve fikri haklar sahiplerinin kendi mülkiyetlerinde bulunan alanlarda yatırım yapmaları veya gelişmelere ayak uydurmaları bir yük haline gelmektedir. Şurası önemlidir ki; şayet mülkiyet, otoritelerin denetimi ve düzenlemesi altında güvenilir bir biçimde alınıp satılmıyorsa, piyasanın kendisi dinamik bir büyüme yaratamayacaktır. Gerçekten de, mülkiyet haklarının yokluğu, kişileri kayıtlı (formel) piyasadan, kayıt dışı (informel) piyasaya doğru iten önemli etkenlerden biridir.

Diğer Yol, uluslararası alanda bir best-seller oldu ve De Soto'nun görüşleri ekonomik politika tartışmalarındaki kavramları değiştirdi. Örneğin, 1987 yılında CIPE (Center for International Private Enterprise) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Kalkınma Ajansının sponsorluğunda, ekonomik büyüme için gerekli bir koşul olan mülkiyet hakları konusuna odak-

** Lima (Peru)'daki Özgürlük ve Demokrasi Enstitüsü'nün Başkanı.

lanan ve 35 ülkenin temsilcilerinin katıldığı bir konferans toplandı. 1990'lardan itibaren de onun ileri sürdüğü görüşler geniş ölçüde kabul görmeye başladı.

Economic Reform Today, geçtiğimiz günlerde iş dünyasının ileri gelenlerinin ve politika yapımcılarının dünyanın gelişen piyasalarında mülkiyet haklarının garanti altına alınmasını temin etmeleri gerektiği konusunda De Soto ile bir görüşme yaptı. Aşağıda yer alan röportajdan da görüleceği üzere, bu konudaki çalışmalar henüz yeni başlamaktadır.

ERT: Batı demokrasilerine baktığımızda hepsinde mülkiyet haklarının korunduğu güçlü sistemlerin bulunduğunu görmekteyiz. Bu tip sistemler oluşturmak, gelişen demokrasiler için de önemli midir?

de SOTO: Sanırım Batı demokrasilerinde dikkat çeken ilk unsur, bu demokrasilerin mülkiyet haklarından istifade etmesidir. Hepsinde farklı toprak düzeni ve mülkiyet hakları sistemleri mevcut olsa dahi, bunların buluştuğu bir ortak nokta mevcuttur. Bu ortak nokta, bireylerin mülkiyet haklarının korunması ve bu mülkiyet haklarının mübadele edilebilmesinin sağlanmasıdır. Herhangi bir malın ilk sahibi olduğunu bilmek önemlidir ve bu nedenle bu hakkınızı sonuna kadar kullanabilirsiniz. Ancak bu malı sattığımızda, kim alırsa veya bunu ticari amaçla kim teminat olarak kullanırsa, yaptığı bu işlemde güven duymalıdır.

Bir çok kalkınmakta olan ülkede veya gelişen piyasalarda mülkiyet hakları mevcuttur. Bununla birlikte, kalkınan ülkelere benzer ve bu hakları tamamlayan bir hukuki çerçeveden yoksun olduklarından, bu hakların ticaret konusu olması mümkün değildir. Bu hukuki çerçeve, mülkiyetin, kullanımının en yüksek derecede değerlendirildiği ve büyük ölçüde güven altına alındığı alana doğru hareket etmesini sağlar.

Rusya'dan Latin Amerika'ya kadar çoğu yeni gelişen piyasalarda insanlar, günümüzde, eskisinin aksine mülkiyete sahiptirler. Fakat devlet makinası –yani yürütme, yasama ve yargı organları- bu gelişmeye ve bu tür bir yapılanmaya ayak uyduramamış ve mülkiyet hak-

larının korunması için gerekli olan kurumları oluşturamamıştır.

Mülkiyet haklarını talep eden grupların tanımıyla ilgili bir sorun vardır; zira, bunlar, bu ülkelerde en basitinden, hukuki kavramlar olarak mevcut değildir. Bu gruplar, sizinki gibi ülkelerde, eminim ki yerel mülkiyet haklarının korunması için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bununla birlikte, çoğunlukla bu gruplar, korumaya ve geliştirmeye çalıştıkları şeyin, belli bir etnik grubun bağımsızlığı değil, mülkiyet hakları olduğunun farkında değildir. Bu sonuç, aslında belli bir etnik grubun bağımsızlığının korunması ile bu grup içerisinde yer alan bireylerin mülkiyet hakları arasında gereksiz bir çekişme doğurmaktadır. Özetlersek, gelişen piyasalarda önemli olan husus, özel mülkiyet haklarının korunması için bir hukuki yapılanmayı mümkün kılacak siyasi idrakin bulunup bulunmadığıdır. Bu haklar, avcı toplumlarda dahi belli ölçüde var olmasına karşılık, bir çok ülkede mevcut değildir. Dolayısıyla ilk adım, hangi mülkiyet hakkının var olduğunun keşfedilmesidir. İkinci adım ise, batı dünyasında kullanılan çeşitli modellerin gelişiminden edinilecek derslerle, bu mülkiyet haklarının hukuken korunabilmesi ve en iyi şekilde örgütlenebilmesi için nasıl bir teşkilatlanmaya gidilebileceğidir. Bu sistemlerin çoğu, uzun asırlarca süren spontane bir süreçle, yani kendiliğinden oluşturulmuş olmakla birlikte, son elli veya 60 yıldır ortaya çıkmışlardır.

ERT: Güçlü mülkiyet hakları sistemlerinin demokratik kurumlarla olan ilişkisini nasıl tasvir ediyorsunuz?

de SOTO: Bu ikisi arasındaki ilişki çok güçlüdür. Demokrasi, iyi bir mülkiyet hakları sisteminin kurulmuş olması ile yakından ilgilidir. Zira böyle bir güçlü sistemi, tabandaki insanların nesnelere, toprak ve servet ile kendilerinin ilişkilerinin ne olduğunu bilmedikçe düşündüklerini gerçekten inşa etmek mümkün değildir. Ancak bunu başardıktan sonra, mülkiyet haklarını mevcut hukuk ile bütünleştirerek gerçekten etkili hale getirebilirsiniz.

Örneğin, ABD'de 19. Yüzyıl boyunca ve 20. Yüzyılda öncülerin toprak paylaşımını yani

toprak üzerindeki tapu haklarını tanıyan bir çok çeşitli mekanizmalar var olmuş olmasına rağmen, bu tür talepler için başlangıçta ülke, bir hukuki alt yapıya sahip değildi. İngiltere'deki kralın ve hakimın hukuku yapması geleneği yerine, Amerika Birleşik Devletleri, tabandaki halkın çeşitli mülkiyet sorunlarına kendilerine mahsus yollardan yarattığı çözümleri ve yerel olarak inşa edilen sosyal sözleşmeleri tanıma yoluna gitmiştir. Sonuç olarak, İngiltere'den birlikte getirilen hukuk yerine, ulusal boyutta bir mülkiyet hakları sistemi etkin bir şekilde kurulmuş ve işletilmiş oldu. Böylece, sistem, İngiltere'dekinin yerine, tabandaki halk demokrasisi ve eşitlik ilkesinden yola çıkılarak kurulduğundan, aslında ABD'deki bir çok yoksul insan, temelde halkın çoğunluğunun onaylaması ile, bu toprak üzerindeki mülkiyet haklarını tesise ve kullanmaya devam etti. Bu sistemin yani mülkiyet haklarının kalıcı olması, demokratik olmalarındandır. Herkesten önce satın alma (şufa) hakkı yasası ve ihtilafli toprakların zilyetlik yoluyla edinilmesi ABD hükümetlerince (buna yasama ve yargı organları da dahildir) devamlı surette desteklenmiş olup, bu, ithal edilen yasalardan kopmak ve örneğin Teksas'taki gezgin toprak işgalcilerinin ve Kaliforniya'daki altına hücum sırasında madencilerin ortaya çıkan haklarını tanıyabilmek amacıyla yapılmıştır. Bununla birlikte, toprak üzerindeki yeni hakların meşruiyet kazanmasına karşılık, bunlar eski İngiliz yasalarında yer almamaktaydı. Herkesten önce satın alma hakkı (şufa hakkı) aslında halkın yarattığı kurumların, muhtemelen eski metinlerde yer alanlardan hukuken daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Eğer demokrasi, hükümetin halk tarafından idaresi ise, diğer anlamları yanında, halkın sosyal mukavelelerinin tanınması ve himaye edilmesidir. Bunun anlamı, bir ülkede gelişen mukavelelerden haberdar olunması ve giderek bu mülkiyet haklarının daha karmaşık ve daha kapsamlı sosyal kontratlarla dokunması demektir. Bu tür bir demokrasi, benimki gibi ülkelerde mevcut değildir. Fakat, gelişen piyasalardaki insanlar için daha öğretici olan husus, 20. yüzyılın sonunda ABD'ne bakarak güçlü mülkiyet haklarının ve demokrasinin kök salmış olmasına rağmen, maalesef artık görünmez olan bu iliş-

ki yumağını kavrayabilmek yerine, ABD'nin tarihini araştırmak ve gelişiminin vardığı aşamayı ve demokrasinin anlamını kavrayabilmektir.

Latin Amerika'da olduğu üzere, son 170 yıldır Batı demokrasileri gibi olmak için uğraşyoruz; ancak, 170 yıldır da bu konuda başarısızlığa uğruyoruz. Bizim, örneğin seçimi kazanan siyasi partinin iktidara gelmesi ve hükümet etmesi v.s. gibi sistemlerimiz mevcuttur. Fakat bizim demokrasilerimizde olmayan husus, Amerika'daki herkesten önce satın alma hakkı, zilyetlik yoluyla çiftlik ve müstemilatına malik olunması ve tabandaki insanlar arasında toprak ve servete ilişkin olarak yapılan düzenlemelerin devletce tanınmasıdır. Bunun yerine, biz, belli bir hukuk sistemini ithal ederek, mevcut yerel gelenekleri dikkate almaksızın, farklı gerçekler ve yapılar içerisinde geliştirilen yabancı sosyal kontratlardan türeyen, önceden inşa edilmiş bir hukuki çerçeveye göre mülkiyet haklarını tesis etmekteyiz.

ERT: Neden dolayı özellikle yardım veren uluslararası örgütlerin geçmişteki çabaları, gelişen demokrasilerde daha yaygın bir toprak tapusu sahipliğine ulaşmakta başarısızlığa uğradı? Bu açıdan bakıldığında gelecekteki gayretlerin daha iyi bir sonuç yaratabilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

de SOTO: Eğer başarıların ve başarısızlıkların bir envanterini yapacak olursak ILD'nin yaptığı ve bu konuda CIPE'den yıllar boyunca destek aldığı yardımlara rağmen uluslararası yardım örgütlerinin toprak tapularının daha yaygın sahipliğini teşvikte başarısızlığa uğramasının çeşitli nedenleri mevcuttur.

Bu konudaki ilk sorun, bu örgütlerin bizim ABD ile aynı tarihi gelişim noktasında olmadığımızı kavrayamamış bulunmalarıdır. Bunun sonucunda, Peru gibi ülkelere gelince, bu örgütler oldukça zaman alıcı ve pahalı faaliyetlerin örneğin fotogrametri, yeterli haritaların hazırlanması ve mevcut bilgilerin elektronik örgütlenmelere yüklenmesinin rolü üzerinde durmaktadırlar. Bütün bu gereçler ve detaylı haritalar kuşkusuz kullanışlı olmakla birlikte;

bunların varlığı kimin neye sahip olduğunu açıklamaya yetmemektedir. Zira kimin neye sahip olduğu ve bunları hangi haklarla mübadele ettiği veya kullandığı, temelde grafikler veya bilgisayar dökümantasyonuna göre değil, tabandaki halk kitleleri düzeyinde belirlenmektedir. Bu bilgilerin toplanabilmesi ise siyasal ve hukuki araçlar yardımıyla mümkün olur. Ancak bu bilgiler toplanabildikten sonra, söz konusu gereçler ve araçlar kullanılabilir hale gelir.

Daha önce söylediğim üzere, mülkiyet insanlar arasındaki bir sosyal sözleşme türü olup; bu konu çok siyasal bir husustur. Örneğin bazı alanlar vardır ki, insanlar, buraları gerçekten toplum (kamu) mülkiyeti konusu olarak düşünürler: Otlak hayvanlarının otlatıldığı mezarlar parsellenip özel mülkiyet konusu olamaz. Başka durumlarda, kentlerde veya kasabalarda kamunun kullanımındaki yerler mevcut olup, buralarda insanlar geçici kullanım hakkına sahiptirler. Oysa buna mukabil, uluslararası yardım kuruluşlarınca uygulanan projelerin çoğu, toprak mülkiyeti konusundaki mevcut sosyal mukavelelerin neler olduğunu keşfetmekten ziyade; mülklerin sınırlarını daha belirgin şekilde tespiti yönelmiş teknik yön üzerinde durmaktadır. Uzmanların çoğu, Batı'da bilgisayarların ve fotogrametrinin kullanılmasından önce, insanların mülkiyet hakları üzerinde anlaşmaya vardıklarını unutmaktadırlar.

İkinci sorun, çoğu yardım kuruluşlarının eğilimi, mevcut tapu idareleri ile doğrudan çalışmak olmakla birlikte, bu kayıtlar aslında gerçek hayatta neyin olup bittiğini yansıtmazlar. Örneğin Peru'da sadece tapu kayıtlarına bakılacak olursa, baştan aşağıya bir kargaşa mevcuttur. Kayıtlı tapuların çoğu geçerli değildir; zira ülkede (bazıları yabancı yardımlarla, bazıları ise değil) kırktan fazla tapulama ve yeniden tapu dağıtımı olmuştur. Bunun sonucu olarak bir arazi parçası için bazen bir düzine tapu mevcut olup; mülkiyet sorununun çözülmeden kalması yanında bunlardan hangisi dikkate alınmalıdır? Bu husus özellikle bir kimsenin kayıp bir tapu belgesini bulup hak talep etmesi durumunda geçerli olup; sözüm ona bazı uzmanların da bu unutulmuş tapu belgesini geçerli sayması ile durumu daha da karmaşık

hale getirmesi mümkündür. Bu tapu, hukuken mükemmel şekilde geçerli bir belge olabilir, ancak, daha sonra, daha güçlü bir mukavele ile ikame edilmiş bulunabilir.

Kısacası, mülkiyet bir kağıt parçasını, sadece mevcut bulunması dolayısıyla yüceltmek anlamına gelmez. Öncelikle, yasalar zaman içerisinde değişmektedir ve mülkiyet haklarını yaratmada görülen hususiyet, belli bir servete ait hakların cari sosyal sözleşmeye göre belirlenmesi ve bu gerçek üzerine bu mülkiyet haklarının tesisidir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'da ortaya çıktı ve Amerikan işgal kuvvetleri, Japonların kendilerinin halk tabanında belirledikleri mülkiyet haklarını, hukukun kaynağı saydıkları için dikkate aldılar.

Özetlersek çoğu yardım kuruluşlarıyla ilgili sorun; bu kurumlar, konunun özünü gözden kaçırmış durumdadırlar. Mülkiyet yaşayan bir şeydir ve sosyal gelenekler ve sosyal sözleşmelerle bütünleşmiştir. Dolayısıyla demokrasiyle çok yakından ilgilidir. Bundan kadastro yapılmasına, haritaların çıkartılmasına ve verileri daha iyi işleyen bilgisayarlara ihtiyacımız olmadığı sonucu çıkartılmamalıdır. Latin Amerika ülkelerinde ve eski Sovyetler Birliğindeki problem; örneğin bir makine mevcuttur, fakat bunu yerine yerleştirecek mekanizma, işletebilme kabiliyeti yoktur. Bunlara ek olarak, tabandaki halka ilişkin kaba bilginin sistematize edilerek, kimin neye sahip olduğu ve bunların temel haklarının neler olduğu bilinmemektedir. Bu durumda tek iyi çözüm, insanların kendi aralarında kendiliklerinden yaratmış oldukları çözümün kabul edilmesidir.

ERT: Farklı yardım kuruluşlarının yaptıkları işleri yeniden düzenlemek veya bunları doğru yola sevkedecek bir sürece sokmak çok zor bir iş midir?

de SOTO: İlk olarak daha önce ifade ettiğim gibi bizim ülkelerimizde yazılı yasalar yanında, insanların çoğu tarafından onaylandığı için; daha da güçlü olan yazılı olmayan yasalar mevcuttur. Eğer danışmanlar yeni yasaların yazılmasına yardım etmek isterlerse, bu yasaların, insanların inandıkları kurallara uygun olduğundan emin bulunmalıdırlar. Bu da-

nışmanlar, yasaları, mevcut olan sosyal sözleşmeye uygun bir şekilde yapılandırılmalı, böylece insanlar bu kurallara itaat etmeli, dolayısıyla bu yasalar uygulanabilmelidir. Aksi halde, danışmanların yaptıkları şey, adalet sistemine ulaşabilme imtiyazına sahip ve siyasal iktidara yakın olanların kağıt üzerindeki haklarını; fiilen topraklara sahip olan ve bu sahiplikleri genel olarak kabul gören insanlara karşı güçlendirmiş olmaktır.

Her zaman için; bir yardım kuruluşunun gönderdiği danışman, kağıt üzerinde mevcut olanlar için mücadele etmek üzere karar verir; zira tapu defterlerini açtığında bulduğu kayıtlar bunlardır: Ancak bizim gibi ülkelerde bunlar zamanı geçmiş siyasal fermanların yeniden canlandırılması faaliyeti olup; bu kayıtlar artık toprağın ve diğer servetlerin gerçek sahiplerinin kimler olduğunu yansıtmazlar. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşından sonra Japonya'ya bir teknik yardım heyeti gönderdi bu heyetin görevi sadece toprak tapu kayıtlarının tutulmasının modernize edilmesi, kadastro ve haritaların çıkartılması idi: Ancak elde edilen sonuçlar feodal toprak sahiplerinin haklarının doğrulanması anlamına gelmekteydi: Oysa son dört yüzyıl içerisinde toprak feodal beylerce ağır bir şekilde vergilendirilmiş olmasına rağmen, pratikte küçük çiftçilerce ele geçirilmiş idi.

Yardım kuruluşlarının danışmanları çoğu Avrupa ülkesinde ve ABD.'de 19. Yüzyılda meydana gelen en iyi şeyin büyük bir mülkiyet devrimi olduğunun farkına varmadıkça, bu teknik yardımlar nasıl yapılırsa yapılsın, ben, elde edilecek sonuçlar konusunda kötümserim. Servet o tarihe kadar babadan-oğula miras yoluyla intikal etmekte olup, sadece çok az sayıdaki aileye aitti: Ancak bu tarihten itibaren, modern bir mülkiyet hakları sistemi kurularak servet; toplumdaki herkesin ulaşabildiği ve kolaylıkla mübadele edilebilen bir nesne haline dönüştü.

Bu içerisinde bulunduğumuz an itibariyle, çoğu gelişen piyasa ekonomilerinde temel sorun; komşuları kendilerinin olduğunu teslim etmelerine rağmen, insanların çoğunluğu, topraklarını meşru bir tapu senedi olmaksızın işlemekte ve üzerinde yaşamaktadır. Oysa böyle bir tapunun bulunmaması halinde kredi, sula-

ma veya telefon ve elektrik için teminat gösterme sistemi oluşturulamaz. Nitekim özel sektör şirketleri bu tür hizmetleri sağlayabilirler; meğer ki bu şekilde davranmalarından ortaya çıkan temel riskler, aşağı yukarı kontrol altına alınmış olsun.

Bu husus, bizim gibi ülkeler için kilit sorun durumundadır. Bununla birlikte yardım kuruluşları için çalışan uzmanların çoğunun beraberinde getirdikleri meselelerin çoğu, hiç olmaz ise bu an için ülkelerimizde en önemli hususlar değildir. Entellektüel mülkiyet hakları konusunu ele alalım. Kendisine ait ev gibi somut bir nesne üzerinde meşru bir mülkiyet hakkı olmayan bir kimseye, kendi dükkânında markası bulunan bir saati taklit edemeyeceğini veya bir şarkı yaratırsa bunun tüm haklarının kendisinin olacağını ve bunun kopyalanamayacağını veya başkasının kendisinin gibi yayınlamayacağını nasıl açıklayabilirsiniz? Entellektüel (fikri) mülkiyet hakları hayati öneme sahip olmakla birlikte, çoğunluk açısından anlamlı bir içerikle takdim edilmedikçe, bunların uygulanabilmesi çok zordur.

Bu nedenle, yardım kuruluşlarına, yardımlarının yararlı olabilmesi için; önce bizim ülkelerimizde halk tabanında neler olduğunu öğrenmeleri gerektiğini kabullenmelerini tavsiye ederim. Bu yardım kuruluşlarının aynı zamanda kabul etmeleri gereken husus, Latin Amerika, Asya ve eski Sovyetler Birliği gibi ülkelerde sarmal bir şekilde cereyan eden siyasal sürecin ortaya çıkmasının nedeni; bu ülkelerdeki bazı devlet örgütlerinin halk tabanındaki gerçeklerin gerisinde kalmalarıdır.

ERT: Yıllardır kayıt-dışı sektördeki işletmelerin kendilerini kaydettilererek yasal hale dönüşebilmelerinin kolaylaştırılabilmesi için çalıştınız. Sizin bu çabalarınız kayıt dışı sektördeki insanların hayat standartlarının yükseltilmesinde ne kadar yararlı oldu veya bu sürecin ileri götürülebilmesi için ne yapmak lazımdır?

de SOTO: İlk hatıra gelmesi gereken husus, bizim CIPE ile birlikte gerçekleştirdiğimiz projeler; diğer ülkelerin harcadıkları çaba karşılığı pek az sonuç elde ettikleri programlarla. Karşılaştırıldığında, son derece küçük bütçeli işlerdi. İkincisi, bu projeler, gerçekten özel

sektöre ait olup, elde edilen sonuçlar çok Çarpıcı idi.

Başkan Fujimori yönetimi döneminde 300.000 den fazla kayıtlı tapu belgesi bulunan toprak parçası karşılıksız olarak dağıtıldı. Bu kayıtlı mülkler üzerinde üretim, kayıtlı olmayanlara veya tapusu bulunmayanlara bakışla % 40 yükseldi. Bu kayıtlı toprakların sahiplerinin % 25'i banka kredisi kullanmaya başladı; zira artık ellerindeki tapular banka borçları için teminat teşkil etmektedir. Bu çiftçilerin bazıları daha önceleri de kooperatifler veya küçük bankalar aracılığıyla kredi kullanabilmiş bile olsalar; bunların çoğunluğu acımasız tefeci piyasasının temin ettiği kredilere dayanmak ve bunların yüksek faiz hadlerini ve diğer komisyonlarını ödemek durumundaydılar. Bu zaman zarfında kentlerdeki ev fiyatları tapularının verilmesinin ve imar planına kaydedilmelerinden itibaren, üç yıl içerisinde % 200 arttığı gibi; hâlâ bu değer artışı devam etmektedir.

Bu çabalarımızla kayıt-dışı sektörde çalışan 276.000 teşebbüsün, kayıtlı sektöre geçmesini sağladık. Bu sonucu, tüm işyeri açma sürecini yeniden yapılandırarak ve hukuken bir işletmenin kaydolabilmesi için gerekli zamanı 300 günden, bir günden az zamana indirerek alabildik. Bu sürecin yükü şimdi müteşebbisler yerine, bürokrasi tarafından taşınmaktadır. Bu teşebbüsler kayıtlı sektörde buldukları için, hükümet, eskisine bakışla yüzlerce milyon dolarlık ek vergi hasılatı toplayabilmektedir. Bu işletmeler artık daha fazla işçi istihdam etmektedirler. Bu süreç sayesinde beşyüzbin'den fazla yeni istihdam yaratılmış oldu; zira insanlar artık meşru işletmelere sahip olup reklam verebilmekte ve korunabilmek için rüşvet vermek zorunda kalmamaktadırlar.

Toprakların tapulanması ve teşebbüslerin kaydolması süreci o kadar başarılı oldu ki Fujimori hükümeti bunun genişletilmesine karar verdi: Zira bu süreç, Peru'nun dünyadaki en yüksek büyüme haddine ulaşmasına yardımcı oldu. Bu programlar genellikle başkent Lima bölgesinde yürütülmüş olup; hükümet bunların yeterli finansmana kavuşturularak ve desteklenerek 2000 yılına veya civarına kadar tüm ulusal alanda uygulanmasına karar verdi.

ERT: *ERT'nin son sayısında özelleştirmenin gelişen piyasalara etkisini ve geriye kalan yapılması gereken işleri araştırmaya çalıştık. Acaba mülkiyet hakları ve özelleştirmenin ard arda ve birlikte başarılması mümkün müdür?*

de SOTO: Özelleştirme programlarının, önce mülkiyet hakları sorununu çözme-den; fiilen işler kılınabilmesini mümkün görmüyorum. Latin Amerika tecrübelerinin gösterdiği üzere bunun çok sayıda nedeni mevcuttur. Biz özelleştirme sürecine çok uzun bir süre önce başladık. Hatta bizim demiryolları sistemimiz bir zamanlar İngilizlerin özel mülkiyetindeydi ve 1820 ve 1990 yılları arasında yedi özelleştirme dalgası birbirlerini izledi. Fakat her defasında özelleştirdiğimiz varlıkları yeniden devletleştirme yoluna gittik.

Bölgedeki pek çok insan, gönülden istemeksizin, bazen bizim hükümetlerimizin özelleştirmek zorunda bulunduğunu, zira bu hükümetlerin parasız kaldığını ve dötrnala enflasyona ve borçlanmaya yol açan kamu borçlarının azaltılması gerektiğini kabul etmektedirler. Ancak tüm bu süreç, bir zaman sonra, eğer gerçekten ne olup bittiğinden habersiz işler, insanları rahatsız etmeye başlamaktadır. Mülkiyetin Enron'a Genel Electric'e, British Gas veya bunlara benzer bir şirkete devredilmesini, bağımsızlığın satılması veya yabancı nüfuz bölgesi yaratılması olarak görmektedirler. Özel mülkiyetin iyi bir şey olduğunu anlayan bir kimse için; bir yabancı şirketin bunlara sahip olma hakkının var olmasının, kendisinin de özel mülkiyete kavuşabilme fırsatı yarattığının farkında bulunması gerekir.

Dolayısıyla ilk yapılması gereken şey; sosyal sözleşmenin halk tabanında tekrardan formüle edilerek, herkesin mülkiyet haklarının ne olduğunu anlamalarının sağlanması ve bağımsızlık ile mülkiyet hakları arasında fark bulunduğunun açıklanmasıdır. Hükümetler, bağımsızlıktan vazgeçemediklerini, bunun yerine şirketlerin bu teşebbüslerin işletme haklarını elde ettiğini ve hizmetlerin özelleştirilmesinin herkesin çıkarına olduğunu göstermek zorundadır.

Yapılması gereken ikinci şey; herkesin özelleştirmeden yararlanacağını temin edilmesidir. Bir başka deyişle, eğer bir özel şirket

piyasaya girip, benim hiç birine sahip olmadığım; kredi ,elektrik ve temiz su olanaklarına kavuşuyorsa, eğer benim de özel mülkiyetim yoksa ve bu kolaylıkları kullanamıyorum isem; bu takdirde bu duruma kızarırım. Ancak ben de özel mülkiyete sahip olabilme şansını elde etmiş isem veya özel mülkiyete ulaşabileceğimi artık biliyorsam; özelleştirmeye muhalefet etmekten vazgeçerim, zira bu sürecin artık bir parçası oldum demektir. Ayrıca çoğunluğa yönelik mülkiyet hakları programları ile başarılı altyapı yatırımları arasında, bu teşebbüsler bağımsız enerji üreticileri ve enerji veya su dağıtımını üstlenen kolaylıkları (utilities) olsunlar, bir bağlantı bulunduğunun farkına vardık

Özetlersek, benim ülkem gibi ekonomilerde mülkiyet hakları veya mülkiyet haklarına ulaşabilme fırsatı herkese açık değilse, özelleştirme programlarının kalıcı olduklarını söyleyebilmek oldukça zordur. Eğer bu açıklık sağlanamamış ise, milliyetçi karşı propagandanın etkisiyle, iktidarları sosyal seçim mekanizmasına dayanan politikacıların kendi imzalandıkları özelleştirme sözleşmelerine itibar etmedikleri görülecektir. Maalesef tarihteki bir çok örnek, benim görüşümü destekler niteliktedir.

ERT: Batı'daki her ülkede teminatların tanımlanması, mali sektörün temelini oluşturur. Mülkiyet haklarının daha iyi tespitinin gelişen demokrasilerdeki mali sistemlerin güçlendirilmesi gayretlerine yardımcı olmasını nasıl görüyorsunuz?

de SOTO: Açık seçik mülkiyet haklarının tanımlanmış olması, bir şeye sahip ise-niz bir teminat oluşturması açısından gerçekten çok önemlidir. Eğer bir kimseye geçerli, kabul gören ve emin bir mülkiyet belgesi verirsiniz; bu husus teminat sistemi oluşturabilmek için, ilk adımın atılmış olması anlamındadır. Şimdi ABD'ni bir örnek olarak ele alalım. Benim bildiğime göre 13 trilyon \$ lık mali piyasada servet teminatına bağlanmış bonoların tutarı 4 trilyon \$ tutarındadır. Bu servete dayanan bonolar, sonunda ipoteklere ve ipotekli alacakların tekrar iskonto edilmesine dayanır. Bu bütün sistemi daha emin hale getirmek için başka mekanizmalar mevcuttur: Bu mekanizmalar Ginnie Mae, Fannie Mae, Freddie Mac ve di-

ğerleri olup; ikinci el piyasaları yaratırlar. Fakat bu mekanizmaların temelinde yer alan husus bir kimsenin toprağa veya diğer özel mülkiyet konularına sahip olması, bunu teminat olarak resmetmesidir. Bu durum ABD'deki sermaye piyasasını büyük ölçüde oluşturmakta olup, mali sistemin geri kalan kısmı için de bir çıpa görevi görmektedir. Oysa Peru veya muhtemelen eski Sovyetler Birliği ülkelerinin çoğunda halkın % 70'den veya % 80'inden fazlasının, hukuken bir toprak parçası ile veya bir gayrimenkul ile ilişkileri yoktur. Dolayısıyla bonolaştırmak yani nakit olmayan servetleri nakte çevirme konusundaki ilk adım, bu sürecin bir usule kavuşturulmasıdır ki, neticede büyük mali piyasalara kavuşabilmek için teminat sisteminin yaratılması hayati bir önemi haizdir.

ABD, bu yönde hareket etmeye 19 yüzyılda önce arazi kayıtlarını tutarak başladı. Daha sonra tapu belgelerindeki yetersizlikleri telafi edebilmek üzere tapuları sigorta eden şirketlerin kurulması ve tapu belgelerinin hukuki geçerliliğinin araştırılarak, tapuların hiçbir eksikliğinin bulunmadığının garanti edilmesi, pazarlanamaz olan bir mülkiyetin pazarlanabilir olması sağlanmıştır. Netice olarak günümüzde ABD'de bir ev korunak, arazi, tarım ürünlerini üretmek ve bir traktör, toprak üzerindeki ürünleri hasat etmek için kullanılmakla birlikte bu varlıklar aynı zamanda sermayedirler. Zira bir kimse bunları teminat göstererek, sermaye yaratmada kullanabilir: Zira tapu belgeleri kesinlikle belirlenmiştir. Bu mülkiyet belgeleri, herkes tarafından kabul gören sosyal sözleşmeler olduklarını ortaya koymaktadırlar.

ABD'de gayrimenkul varlıklar, ailelerin servetinin yaklaşık % 45'ini oluştururken, Peru'da bu kalem, ailelerin servetinin % 70 ile % 80'ini temsil etmektedir. Ancak Peru'da bir usule bağlanmış iyi bir mülkiyet sistemi bulunmadığından, gayrimenkullerin bonolaştırılmaları mümkün olamamakta, dolayısıyla Peru gibi ülkelerde ipotek (rehin) ve sermaye piyasalarının kurularak bu piyasaların yardımıyla refaha ulaşılabilmesi sağlanamamaktadır. Aslında bu durum, Peru'nun devamlı surette neden uluslararası finansmana ihtiyaç duyduğunu da açıklamaktadır.

ERT: ABD ve diğer Batılı ülkeler gelişen demokrasilerdeki mülkiyet haklarının korunabilmesi, için daha güçlü hangi mekanizmaların kurulmasında yardımcı olabilirler?

de SOTO: Batı'daki bir çok işletme, bu konuda gerekli olan know-how'a (nasıl yapılacağı bilgisine) sahiptir. Bu Batılı firmaların, gelişen piyasaların sundukları fırsatların neler olduklarının ve bunlardan nasıl yararlanacaklarının pek farkında bulduklarını zannetmiyorum. Bu firmaların hizmetlerine muhtaç olan ekonomilerin hacmi, OECD dışında kalan ülkelerin GSYH'nın % 40'ını aşmaktadır. Bu şirketler aynı zamanda gelişen piyasalarda, sanayileşmiş ülkelerde kazandıklarına bakışla, elde edecekleri daha yüksek kâr haddinden de yararlanacaklardır.

Tekrar bu noktada, ABD, iyi bir örnek oluşturmaktadır: Zira tüketici kredileri devrimi ve banka-dışı bankacılık bu ülkede başlamıştır. Bütün bunlar General Electric veya General Motors gibi büyük imalatçıların temelde kendilerine bağlı finansman kuruluşlarının nakit-yoksulu tüketicilere, bulaşık makinası, buzdolabı, otomobil v.s. satabilmek için, kredilerini genişletmeleri gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlı finansman kuruluşları kredileri toplamak ve bunları bonolaştırmak için daha etkili mekanizmalar yaratmışlardır. Son zamanlarda kredi devrimi TWR gibi kredi derecelendirme sistemleri ile büyük bir patlama yapmış olup, bu sayede bir bireyin elde edebileceği finansman hacmi, enformasyon teknolojisi ve otomasyon sistemleri kullanılarak kolayca bulunabilmektedir. Yoksul insanlar Money Store gibi şirketlere giderek kredi temin edebilmektedirler. Dahası bu kredi devrimi o aşamaya varmıştır ki, şimdi ABD Yönetim ve Bütçe Ofisinde çalışmakta olan Robert Litan gibi uzmanlar; yeni kredi örgütlerinin nasıl geleneksel bankacılığın yerini almaya başladığını ve bankaları birleşmeye zorladıklarını belgelemektedirler.

Bütün bu ikinci-katmandaki tüketici kredisi sunan örgütler; oldukça yoksul insanların servetlerini harekete geçirerek, bunları mali piyasalara taşıdılar. Bu kurumlardan bazıları küçük borçları satın alıp, bunları somut kağıtlara dö-

nüştürerek mali piyasalarda alışverişlerini sağladılar.

Bu tür tüketici kredisi kuruluşlarının sorunu, bunların çoğunun uluslararası alanda faaliyette bulunma eğiliminde bulunmamalarıdır. Aslında geleneksel bankacılar da kendi faaliyetlerini yeniden gözden geçirerek sadece hükümetlere ve zengin özel tüketicilere hizmet etmekten vazgeçmeliler ve aynı zamanda öğrendikleri üzere ortalama tüketicilere ulaşmalı ve onlara hizmet vermelidirler.

ERT: Bu tüm mülkiyet belgeleri sigortacılığı sektörü ve ABD'deki diğer kurumların insanların, emin mülkiyet belgeleri elde etmelerine yardımcı olmasında bir rolü olabilir mi ve nasıl bir süreç öngörmektesiniz?

de SOTO: Tamamiyle. Bu tür örgütler ve bankacılar gelişen piyasalarda önemli rol oynayacak olan kendi teknikleri konusunda tecrübe sahibidirler. Bu konudaki bir gerekçe de bu kurumların ABD'de doğdukları çevre ile bu ülkelerin içerisinde buldukları şartların, daha benzer durumda bulunmalarıdır. Bu diğer örgütlerin, ABD'deki gayretlerine bakışla, gelişen piyasalara yardımcı olmada daha fazla araca sahip olduklarının farkında bulunup bulunmadıklarını bilmiyorum. Bu örgütler arasına sadece mülkiyet belgeleri sigorta kurumları değil, fakat aynı zamanda ipotek rehni sandıklarını ve ticari bankaları, sigorta şirketlerini ve bu ülkelerdeki alt-yapı yatırımlarını finanse edecek diğer firmaları da sokabiliriz.

Bu kuruluşları bekleyen sorunlar küçümsenemez. Bu şirketler genellikle mülkiyet hakları ile kendi işleri ve nakit toplama noktalarının nerede bulunduğu arasında bir ilişki görmemektedirler. Bundan da öteye bu kuruluşlar kendi yurtlarında faaliyet gösterme eğilimindedirler: Zira yabancı piyasalara yönelik risk analizi gibi uçuk ölçütler ve İktidar Satın Alımı Anlaşmaları gibi nihai tüketicilerin üzerinde sahip olacakları hakların belirlenmesi sorunları söz konusudur. Ayrıca bu kurumların tüketicileri, her zaman için ilgili hükümetlerin ilgi alanını oluşturmaktadır.

Aslında usullerin, kayda bağlanması yani kayıt-dışı olanların kayda geçirilmesi doğal olarak zaman alacaktır. Fakat, eğer bu ABD

sanayileri uluslararasılaşmazlarsa, diğer örgütler gelişen piyasalarda yatan fırsatlardan kendi know-how'larını ve uzmanlıklarını kullanarak yararlanma yoluna gitmeyeceklerdir.

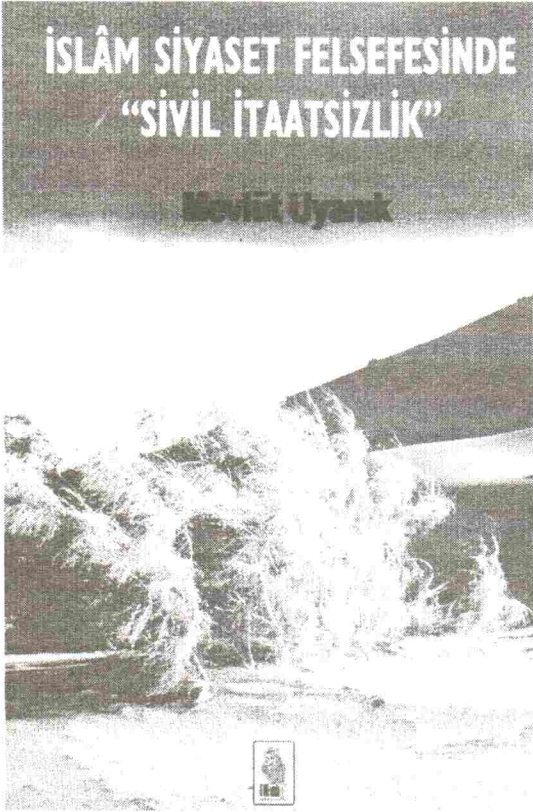
Akılda tutulması gereken bir başka husus, ABD ekonomisi, eğer sigorta ve kredi şirketleri denizaşırı ülkelerde çalışacak olurlarsa bundan istifade edecektir. Bu örgütlerin gelişen piyasalarda çalışmaya başlamaları, sadece mülkiyet hakları konusunda yardımcı olmakla kalmayacak; aynı zamanda Amerikan

şirketlerinin harika deneyimleri de bu piyasalara taşınacaktır. Sigorta şirketleri ve aynı ölçüde kredi örgütleri de denizaşırı ülkelerde diğer türdeki Amerikan şirketlerine, özellikle alt yapı firmalarına bakışla daha emin ve daha verimli bir ortamda yatırım sürecine katkıda bulunabilir ve para kazanabilir .

**Economic Reform Today, 1996/1, s. 2-9.*

Bu yazı Center for International Private Enterprise (CIPE) 'in katkılarıyla çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

Çeviren: Ayşe G. Akalın

Müslümanlar olarak bize kimliğimizi ve kişiliğimizi veren yaklaşık 1500 yıllık geleneği sürekli oluşan bir fenomen olarak görmemiz, tarihsel sürecimizin her aşamasını değerli kılmaktadır. Bu aşamaların herbirinin etkisi sayesinde sürekliliğimizi koruyabileceğimiz de malum. Bu çalışma, tarihsel sürekliliğimizi kopardığımız zaman nasıl "öteki" kavramların zihinlerimizi istila ettiğine ve görünüşler dünyasına gerçek "miş" gibi algılayarak, sözde sorunlarla uğraştığımızı dair bir denemedir.

Geleneğimizdeki siyasî ve itikadî bir tavrın içselleştirilmesine yönelik modern bir okuma olarak görülmesini talep ettiğimiz bu "deneme" nin meşrûiyetini, "güneşin altında söylenmedik bir söz kalmadığı" ve "her siyasî – dinî sistemin söylemini ve bunun sürekliliğini, kendi öncülleri üzerinde kurmasıyla tutarlılığını –geçerliliğini gösterebileceği" önermelerinin kabulü temin etmektedir.

Bu kitap, yöneten ve yönetilen ilişkilerinde farklı (bir) İslâmî siyasal tavır geliştirmenin tarihsel köklerini Hasan el – Basri' de aramaktadır. Zira onun yaşadığı çağ, "İslâm Düşüncesinin Teşekkül Dönemi" diye adlandırılmakta ve daha sonra kurumsallaşan ve direnç siyasî /iktisadî model haline gelen mezheplerin/akımların fikirlerinin henüz tomurcuklanmaya başladığı dönemdir.

Seba Yayınları Tel: (312) 342 17 13